

ЗВ'ЯЗОК СЛОВЕСНИХ МЕТОДІВ ІЗ ДРАМАТИЗАЦІЄЮ У НАВЧАННІ

Наталя АНДРОСОВА (Кіровоград)

У статті розглядається взаємопов'язана діяльність вчителя та учнів початкової школи у процесі застосування методу драматизації з опорою на словесні методи навчання.

Ключові слова: словесні методи, метод драматизації, культура особистості вчителя, оптимізація засвоєння знань, чуттєво-емпіричний рівень засвоєння.

В статье рассматривается взаимосвязанная деятельность учителя и учеников начальной школы в процессе использования метода драматизации с опорой на словесные методы обучения.

Ключевые слова: словесные методы, метод драматизации, культура личности учителя, оптимизация усвоения знаний, чувственно-эмпирический уровень усвоения.

Необхідними умовами формування сучасної гармонійно розвиненої особистості є багатство її внутрішньої духовної культури, високий моральний потенціал, добрий естетичний смак, розумова активність та здатність відчувати соціальне та міжособистісне оточення. Саме тому, майбутній учитель має бути естетично вихованим і науково освіченим, мати високий рівень творчої активності.

Багатьох учених–дослідників цікавили складові чинники творчої особистості вчителя. [1, с.165] Так, Д. Богоявленська визначає її через інтелектуальну ініціативність; В.Загвязинський – через ставлення до навчально-пізнавальних завдань; Н.Кузьміна – через зв'язок творчої активності особистості із самовдосконаленням; П. Кравчук – через її творчий потенціал; Н. Кичук – через її спрямованість на творчість, інтелектуальну активність, поєднання науково-педагогічного мислення і творчої уяви, що виявляється у творчому характері професійної праці; С. Сисоєва – через креативність особистості, котра під впливом зовнішніх чинників набула потрібних для актуалізації творчого

потенціалу додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що допомагають досягти творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності. У більшості визначень переважає думка, що вчитель повинен володіти знаннями, уміннями і навичками на високому рівні творчості.

Для системи естетичного виховання притаманний емпіричний рівень пізнавальної діяльності, а саме, чуттєво-практичне сприйняття й усвідомлення творів мистецтва (скульптура, живопис, кіно, музика, література, драматургія, хореографія), об'єктів і явищ природи, цивілізації (індустріальні й архітектурні комплекси), тобто усього розмаїття культури. Іншими словами, вчитель має володіти високим рівнем емпіричної культури.

До особистості майбутнього вчителя висувуються вимоги щодо його організаторських здібностей, комунікативних умінь, педагогічної майстерності, інтелектуального рівня та самовихованості, що полягає у високому рівні розвитку умінь вербального, інтерактивного та перцептивного спілкування. Для учня також важливими є уміння зрозуміти власні помилки, вчитися наслідувати кращих і краще, бути готовим імпровізувати у колективі.

У варіативну частину програми початкової школи введено курс «Абетка театрального мистецтва» та «Основи театральної грамоти», де провідним методом навчально-виховного процесу виступає театралізована гра. [12, с.5] Серед головних завдань курсів виділено виховання в учнів потреби у творчій самореалізації та духовному самовдосконаленню; оволодіння пластикою, мімікою, жестами; розвиток здібностей до творчого перевтілення. Тому вчителю початкових класів пропонують дотримуватися наряду роботи у системі «Клас-театр», де вигадують нові форми театрального дійства: мініатюри, імпровізація, картинка, есе, кліп тощо.

Елементи драматичного мистецтва дають можливість більш ефективно залучати засоби театру до організації навчально-виховного процесу в початкових класах, оскільки молодші школярі володіють високим творчим потенціалом, заснованим на чуттєво-емпіричному способі пізнавальної діяльності.

Засоби театралізації навчальних предметів спираються, насамперед, на словесні методи навчання. Емоційність, насиченість, яскравість, точність мовлення напрацьовуються під час використання елементів перевтілення в образ, у предмет, у явище; розігрування ситуацій, казок, оповідань; створення пантомім тощо. Особливо важливим є метод бесіди, як діалог між особами. Функція вчителя полягає у правильному розподілі ролей, у роз'ясненні особливостей передачі характеру та емоцій героя. Методи розповідь і пояснення нагадують дію «театру

одного актора». Володіння акторськими здібностями та навичками відіграє першочергове значення у підготовці вчителя початкових класів та надає можливість учням розкрити власний потенціал під час навчання.

Метод *драматизації* знаходиться на перерізі словесних і практичних методів навчання [10], адже головним шляхом отримання або передачі інформації для даного методу є слово учня або вчителя, але фактори творчості, фантазії, перевтілення пов'язують методи словесної групи із практикою театру та драматичним мистецтвом.

Введення у різні навчальні дисципліни елементів театрального мистецтва сприятиме розв'язанню завдань початкової школи: формування у молодшого школяра пізнавальної активності, оптимістичного ставлення до навчання, розвиток їх розумових здібностей, озброєння різними способами аналізу та отримання інформації. На думку педагога С. Шмакова сьогодні потрібна інша школа дитинства – школа натхнення, школа, що діє на чуттєвому досвіді дітей, на чарівній магії гри. [5, с.26]

Серед елементів драматичного мистецтва і акторської техніки можуть бути залучені у педагогічний процес уміння відчувати інший образ – перевтілюватися. Наприклад, під час ознайомлення з новим матеріалом на уроці природознавства можна запропонувати учням уявити себе корисною копалиною (вугіллям у кар'єрі, газом чи нафтою у земних свердловинах), рослиною чи твариною певної кліматичної зони; інсценізувати кругообіг води в природі або зміну пір року. Метод *перевтілення* доречно залучати і на етапі узагальнення та систематизації знань, наприклад, діти повинні поміркувати над тим, що вивчені об'єкти природи можуть розповісти про себе (квітка - про свою будову і значення кожного органу; Сонце - про зміну пір року на Землі). Важливо поєднати даний метод із *методом розповіді та пояснення* для глибшого проникнення у суть вивченого об'єкта, зміцнення отриманих знань, створення позитивної атмосфери та комфортності навчально-пізнавальної діяльності. Вчитель може вдаватися до *рольової гри*, де б учні виконували ролі учасників конференції з питань бережливого ставлення до навколишнього світу. Вкраплення елементів театральної майстерності у вивчення природознавства сприяє, насамперед, формуванню емпіричного досвіду учнів, що розвиває пізнавальну активність, робить складний, теоретично насичений матеріал більш доступним, учні свідомо включаються у навчально-пізнавальний процес, переходять зі стану пасивних накопичувачів нової інформації до стану активних пошукувачів знань. Елементи емпіричного пізнання шляхом використання театрального мистецтва спричинюватимуть свідоме ставлення до природоохоронної та екологічної діяльності. Така робота

передбачає діалог – бесіду між учасниками конференції. Кожна сторона розуміє особливості ведення бесіди: запитань та відповідей.

Елементи *режисерської роботи* та метод *перевтілювання* в художній образ можна обирати для предметів мовного циклу, а саме: читання, мова, розвиток мовлення.

Учні початкових класів часто наслідують голоси тварин і птахів, що слід залучити при ознайомленні із малими фольклорними жанрами та творами народної творчості (казками, байками, піснями). Зацікавити учнів читанням можна через пропозицію їм підготувати пантоміму до виучуваних віршів, вибудувати власне бачення кінця прочитаного уривку твору та інсценізація його.

Розвитку пізнавальних інтересів учнів сприятимуть завдання на залучення різних органів чуття, наприклад: уявіть себе Колобком із казки «Колобок» і розкажіть, який він на вигляд, який у нього голос, як він пахне, твердий чи м'який тощо. Такі завдання вимагатимуть від молодшого школяра активізації мислительних операцій, актуалізації набутого життєвого досвіду, тобто спиратимуться на емпіричний рівень пізнання.

Вивчення мови також можна супроводжувати театралізованими фрагментами (учні у ролі частин слова розповідають про значення і функції кореня, суфікса, закінчення тощо). На етапі узагальнення і систематизації знань, як підсумок, кожен із учасників може перетворитися в мудру книгу і прокоментувати вивчене правило на думку певної мовної одиниці (наприклад, префікси з-, с-, їх правопис тощо). Не обійтися без уміння правильно передавати емоційне забарвлення у вивченні особливостей питальних, окличних і розповідних речень. Учні початкових класів легко відгукуються на емпіричний досвід у мовленні, тому при вивченні відмінків можна запропонувати рольову гру, коли школярі об'єдналися б у групи-відмінки і повідомляли б специфічне значення і запитання відмінка. Кожній групі слід з'ясувати, які слова належать до їх відмінка тощо.

В основі вивчення мови лежить, насамперед, емпіричний мовленнєвий діалогічний досвід багатьох поколінь. Засоби драматичного мистецтва сприяють піднесенню пізнавальної активності учнів, забезпечують свідоме й зацікавлене ставлення до мовних норм і правил. Пропонована організація навчально-пізнавального процесу переводить мовні дисципліни з рангу сухих збірок правил і винятків у емпірично відчутні власні надбання інтелектуальної діяльності, а методи бесіди, розповіді, пояснення набувають життєвого значення, емоційності, позитивності.

Емпірично насичені навчальні предмети «Образотворче мистецтво», і «Музика» мають широкий спектр умов для залучення засобів

драматургії [8, с.5] По-перше, ці дисципліни мають емоційно насичений зміст, отже вимагають концентрації органів чуттів; по-друге, вони передають навколишнє середовище специфічними засобами (у малюванні – колір і просторове розміщення, у музиці – через висоту і темп звучання); по-третє – вимагають наявності чуттєво-емпіричного досвіду і образного мислення. Зазначені особливості поєднуються у драматичному мистецтві, тому варто залучати різні театральні прийоми до викладання і навчання даних предметів. Наприклад, під час ознайомлення із кольоровою гамою, варто створити образи теплого і холодного відчуттів. Можна запропонувати учням уявити себе жителями півночі, де холодно й морозно, і на основі цього викликати асоціації з теплом і кольорами, які передають спеку, тепло. Вчитель може поєднати розповідь про регіон, який уявляють, з наочними методами. Коли діти знайомляться із поняттям «світлотінь», можна використати вірш-казку К. Чуковського про крокодила, що з'їв Сонце. Учні у ролі казкових героїв відчують, як поступово крокодил закрив від тварин Сонце, як тінь упала на Землю, а потім, після звільнення від лихого, відбулося поступове освітлення Землі.

Театральний прийом *«занурення в образ»* краще застосовувати на останньому етапі уроку, а саме, завдання учням уявити себе у середині малюнка; оживити зображення, уявити, що раптом пішов дощ або подув сильний вітер; виявити зміни у малюнку під час вказаних змін.

Тому для школи потрібен вчитель, що усвідомлює завдання естетичного виховання, навчає не лише основам образотворчого мистецтва, а й проводить з ними популярні бесіди про мистецтво, формує художній смак учнів, виховує їх художню культуру, - вчитель, що вміє викладати матеріал із захопленням, доступно, раціонально.

Для музики важливим є вміння слухати і відчувати музичний твір. Процес навчання в цілому повинен просуватися від загальних уявлень до судження й поглиблення роботи над конкретними випадками. Чим ширше загальноосвітнє підґрунтя закладене в дитинстві, тим результативніше відбувається робота у спеціальних вузько профільних галузях. [8, с.7] Лише широкоохоплююче пізнання світу в дитинстві дає справжній розвиток інтелекту. Музичне виховання дітей слід спрямовувати на розвиток відчуття мови музики, здатності до емоційного відгуку, асоціативне художнє уявлення, на потребу слухати музику. Тому краще використовувати акторську техніку для створення пантомім до мелодій. Завдання зобразити на обличчі те, про що йдеться у музичному творі, передбачає високий емпіричний досвід учнів у розумінні передачі емоцій. Розвиток режисерських здібностей у створенні маленьких сцен, декорацій і костюмів до пісень допоможе кращому усвідомленню ролі музики у житті людини, сприятиме

розвитку естетичного смаку, формуванню пізнавальної потреби, виховуватиме емпіричну культуру особистості та зробить її чутливою до сприйняття внутрішнього світу автора через різні види мистецтва. Багатство мовного досвіду дитини, запас асоціативних уявлень про характерні інтонаційно-пластичні рухи, пов'язані з виразом почуттів та емоційних реакцій людей, дозволяють успішно використовувати у процесі аналізу музичних творів інтонаційно-образні аналогії. Розпізнати емоцію, виражену в музичному творі, не означає до кінця зрозуміти його зміст. Важливо, встановити з музикою духовно-особистісний контакт, домислити, театралізувати, збагатити засобами живопису, поезії. Проникаючись ними, дитина включається у непомітну внутрішню роботу із самобудівництва власної духовної сфери, саморозвитку почуттів, самостворення нових моральних якостей, настроїв.

Ми зазначили, як впливають засоби драматичного мистецтва на розвиток розумових та практичних здібностей молодшого школяра. Наполягаємо на високому чуттєво-емпіричному способі організації пізнавальної потреби кожного учня. Шляхом емпірично здобутих і чуттєво усвідомлених знань, умінь і навичок вивчене запам'ятовується як результат яскравої пізнавально-творчої діяльності кожного школяра.

Оскільки ми показали важливість застосування методу драматизації та засобів драматичного мистецтва у діяльності учня, слід наголосити на здатності та готовності вчителя до таких нововведень, а саме: оволодіння високим рівнем *педагогічної техніки* керування власним мовленням – виразна дикція, правильне дихання, темп і тембр вимови, красива постава, міміка і жести, їх застосування у навчально-виховному процесі; *прийомами театральної майстерності* – режисерські здібності, уміння перевтілюватися, занурюватися в образ; гарними організаторськими здібностями.

У процесі підготовки майбутніх учителів пропонуємо повернутися до важливого принципу педагогіки, який був висунутий і апробований досвідом школи 20-х років XX століття, – емоційної насиченості організованого навчально-виховного процесу.

Важливо, щоб вчитель і учні оволодівали найголовнішими методами навчання – словесними, усвідомили особливості розповіді й пояснення: доведення думки через багату аргументацію, підкріплення фактами із різних джерел, опанування емоціями, насиченість та логічність мови. Щодо методу бесіди, то саме елементи драматичного мистецтва сприятимуть правильності, усвідомленню та відкритості ведення діалогу. Часте залучення учнів початкових класів до театралізації – найкращий спосіб пропедевтики ведення дискусій, відстоювання правильності або спростування судження, забезпечення особистісного художньо-естетичного розвитку учнів, формування у них широких світоглядних

орієнтацій та здатності керуватися набутими знаннями та вміннями у самотійній діяльності, у процесі самоосвіти.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гашимова В.Х. Деякі аспекти розвитку творчості особистості майбутнього вчителя // Педагогіка і психологія. – 1996. - № 3. – С. 164-168.
2. Гіптерс З. Гуманізм – виховання творчістю // Рідна школа. – 1996. - № 10. – С. 73-75.
3. Еремкина О.В. Воспитательные технологии // Классный руководитель. – 1998. - № 5. – С. 2-10.
4. Ефремова Л.И. Эстетическая среда как фактор личности// Нач. шк. – 1999. - № 11. – С. 52-56.
5. Каніщенко А.П. Розвиваюче навчання – шлях виявлення потенційних творчих можливостей молодших школярів //Національний пед-ий ун-т ім. М. Драгоманова. – Наук. записки. – К., 1998. – Вип.1. – С. 25 – 28.
6. Культурология XX век. Словар. Санкт-Петербург: Университетская книга, 1997. – 640 с.
7. Печерська Е. Музичне виховання дітей і творчість учителя // Початкова шк. – 1997. - № 1. – С. 34-37.
8. Рева В. Естетичне виховання школярів у процесі сприйняття музики // Мистецтво та освіта. – 1999. - № 1.. – С. 4-8.
9. Українська культура: Лекції/ За ред.. Д. Антоновича. – К., 1993.
10. Фіцула М.М. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – Тернопіль: «Навчальна книга. Богдан», 1997. – 192 с.
11. Чашко Л.В. Аудіовізуальна навчальна інформація на уроках// Педагогіка і психологія. – 1999. - № 1. – С.51-57.
12. Щербак Л. Особливості організації навчально-виховного процесу в початкових класах загальноосвітніх навчально-виховних закладів у 2010-2011 навчальному році // Поч. шк. – 2010. – № 10. С. 1-12.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Андросова Наталя Миколаївна – викладач кафедри педагогіки початкової освіти та соціальної педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: поєднання словесних методів у практиці початкової школи.